



**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DEL PAS
DE SOTA MURALLA 2 – PLAÇA DE PAU VILA.**

CIUTAT VELLA, BARCELONA

(CODI: 062/17)

Data de la intervenció / Exp. DGPC:

Del 15 al 17 de maig de 2017 / 1-20240.

Arqueòleg Director:

MIRIAMESQUÉ BALLESTA

Gestió de la intervenció:

ATICS SL

Barcelona, Maig de 2017

FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer del Pas de Sota Muralla 2 – Plaça de Pau Vila
UBICACIÓ	Barcelona (Barcelonès)
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS 89 (UB/ICGC)	X: 431806.0 m. Y: 4581478.0 m. Z: 5.1 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació.
DATES D'INTERVENCIÓ	Del 15 al 17 de Maig de 2017.
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Miriam Esqué Ballesta

INDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA.....	6
2.1. El Barcelonès	6
2.1. La ciutat de Barcelona	7
3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS.....	9
3.1. La ciutat de Barcelona	9
3.2. El Pla de Palau.....	13
3.3. Intervencions arqueològiques a la zona	17
4. METODOLOGIA.....	25
5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS	26
6. CONCLUSIONS	27
7. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA	28
8. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA.....	29
9. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES	39
10. BIBLIOGRAFIA.....	43

1. INTRODUCCIÓ

Amb motiu de les obres d'instal·lació d'un nou tram de servei de llum i aigua, per tal d'enllaçar amb l'actual, les quals requerien l'obertura en rasa d'uns 20m a càrrec de FECSA-Endesa i Clear Channel, al núm. 2 del Carrer del Pas de Sota Muralla – Plaça de Pau Vila, s'ha dut a terme durant els dies 15 i 17 de Maig de 2017 el control arqueològic preventiu del qual és objecte aquesta memòria.

Donada la importància arqueològica i històrica d'aquesta zona dins la ciutat de Barcelona, es va prendre la decisió d'efectuar un control arqueològic a càrrec de l'empresa ATICS S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Miriam Esqué Ballesta, amb l'objectiu de detectar, documentar i així realitzar un estudi de les possibles restes conservades al subsòl, amb el corresponent recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents de la ciutat sobre èpoques anteriors.

La finalitat de les tasques de control i documentació arqueològica ha estat la de detectar, documentar i realitzar un estudi de les restes conservades, amb el corresponent recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents de la ciutat sobre èpoques anteriors, i finalment l'avaluació de les restes que podrien quedar afectades per les obres.

El buidat de la rasa es va fer totalment de forma mecànica, sota el corresponent control arqueològic. L'actuació arqueològica es va centrar d'una banda, en el control visual de la realització dels treballs d'obertura i buidat de la rasa, i per l'altra, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques de la terra extreta o l'aparició d'estructures construïdes així ho requerissin.

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

2.1. El Barcelonès

Comarca de Catalunya, la capital de la qual és Barcelona. Es tracta de la comarca més poblada i industrialitzada del principat. Limita al nord amb el Vallès Occidental i Oriental; a l'est amb el Maresme i la Mediterrània, i per l'oest i el sud amb el Baix Llobregat.

La seva geografia està marcada per la plana de l'àrea metropolitana o Pla de Barcelona, la serralada de Collserola i els rius Llobregat i Besòs.

El Pla de Barcelona és una de les unitats morfològiques que configuren el territori, anomenat Barcelonès, que s'estén des de la costa mediterrània a la Serralada Litoral, concretament entre el tram de la serra de Collserola i els estrets de Martorell i de Montcada, però on els rius Llobregat i Besòs respectivament van sortir a la mar amb la formació dels seus deltes. D'aquesta manera el territori presenta dos elements morfològics clars: la serra de Collserola i la plana.

La Serra de Collserola, horst compost per granits i esquists, presenta unes altituds molt moderades, entre els 300 i 500 metres, destacant el Tibidabo que arriba als 512m. Al nord, aquesta carena comença sobre el riu Besòs amb el turó de Manyoses (2102m) i al sud-oest destaca el puig de Sant Pere Màrtir com a darrera elevació (399m). La carena presenta diversos passos de muntanya que possiblement han servit de vies de comunicació al llarg de la història.

El Pla de Barcelona es troba obert al mar i limitat per la Serralada Litoral i al sud per la falla que segueix des del Garraf i el turó de Montjuïc (que és el punt més elevat, 173m) fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs. Aquesta falla és visible a través de l'esglaó, d'uns vint metres, que sembla separar l'eixample de la ciutat vella i que es documenta en la morfologia urbana : la baixada de Jonqueres, la Via Laietana i els carrers de les Moles, d'Astruc i de Jovellanos.

La plana està formada per la conjunció de dos deltes, el del Llobregat i el del Besòs, que a causa de l'acumulació de detritus quaternaris i sorrells a la línia costanera, han acabat formant un conjunt identificable per la uniformitat urbana. En aquesta plana es distingeixen petits turons arran de mar que tenen el seu origen en els plegaments de dipòsits marins del miocè i el pliocè. És en el cas de la muntanya de Montjuïc, del turó dels Ollers, i ja dins la ciutat del sector dels carrers d'Escudellers i Nou de Sant Francesc, i de les Falzies on es localitza

l'antiga Llotja i del Tàber, on s'assentava la ciutat romana. Des de l'època romana el constant progrés de la línia de costa degut a l'aportació dels arrossegaments del Besòs i al corrent marí tangencial a la costa que aporta terres del Maresme, van contribuir al rebliment d'estanys i aiguamolls i van anar encerclant aquests turons, passant a formar part de la terra ferma.

Aquests materials s'acumularen darrere l'escullera feta per a protegir el nou port i que arribaren a formar l'emplaçament de l'actual Barceloneta. Finalment, l'acció dels corrents de la mar, arrossegant els materials detrítics, terraplenant badies i albuferes, ha ajudat a conferir a la costa del Pla de Barcelona el seu aspecte rectilini, sense entrants ni accidents notables.

Geològicament hi ha una unitat quaternària (pleistocè i holocè) que en cobreix una de terciària. D'època quaternària a l'holocè és on es localitza l'activitat antròpica, es registren nivells d'argila, sorres i graves d'origen torrencial i col·luvial, a part dels estrats superiors que és on es registrava la major presència de restes arqueològiques d'època contemporània i moderna.

2.1. La ciutat de Barcelona

Barcelona està situada a la costa mediterrània, en el lloc anomenat Pla de Barcelona, comprès entre els rius Besòs i Llobregat, al nord es troba la serra de Collserola, on hi ha el Tibidabo, que és el cim més alt (542 metres). La serralada de Sant Mateu a llevant i el massís de Garraf a ponent fan que les entrades fàcils al pla d'al·luvió, sobre el qual reposa la ciutat, siguin els passos fluvials del Besòs i el Llobregat.

Les òptimes condicions climàtiques i estratègiques de la ciutat han afavorit al llarg del temps el seu desenvolupament que, amb Montjuïc vora el mar, ha facilitat la defensa del seu litoral. Els seus orígens es situen en el petit pujol del Tàber, però ben aviat els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el Turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees organitzades en districtes. La zona que ens ocupa es troba situada en el districte de Ciutat Vella. Aquest espai inclou, d'una banda, un nucli central anomenat barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana i, de l'altra, un seguit de ravals

situats al seu voltant que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves foren conegudes amb els noms de les esglésies que els centralitzaven: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de la Mercè i de Santa Maria del Mar. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, varen començar a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS.

3.1. La ciutat de Barcelona

La història de la ciutat de Barcelona sembla que arrenca d'un primitiu poblat ibèric, situat al promontori de Montjuïc. Ja des d'època romana la ciutat esdevé un centre de gran importància, la ciutat de *Barcino*, situada al cim del mont Tàber, geològicament un paleorelleu exhumat en retrocedir gradualment el turó Barcelona, on actualment hi ha la Plaça Sant Jaume i la Catedral. Fou sobre aquest turó on s'ubicà la ciutat romana en època d'August, i la Plaça Sant Jaume respon a la probable ubicació del fòrum de la ciutat.

L'origen de la ciutat de Barcelona s'ha de situar a la colònia ***Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*** fundada de nova planta per August al s.I aC La ciutat emmurallada, amb un perímetre clar, presenta una planta octogonal amb una trama a partir de dos grans eixos, el *cardo maximus* i el *decumanus maximus*. Aquests dos eixos donaven la pauta a la resta de la xarxa de carrers rectilinis amb illes regulars, confluint en un espai obert central, el fòrum, on s'ubica l'actual Plaça Sant Jaume.

Com a conseqüència de l'augment de població que es produeix ja des de començament del s. IX , s'urbanitzà una part del territori que ocupava fora del recinte de les muralles romanes, i per tal de protegir aquests nous nuclis de població anomenats vilanoves al voltant de centres d'ordre econòmic o religiós.



Barcelona a l'any 1000, segons Philip Banks (Catalunya Romànica Vol. XX)

A principis del s. XII la gran expansió demogràfica provocà la creació i creixement d'aquests nuclis poblacionals i de molts obradors al voltant de les muralles, aquest creixement de la ciutat fora de l'antic recinte murari romà serà el responsable de la construcció d'un nou sistema defensiu. Les dades més antigues sobre el començament de les obres d'aquesta nova estructura defensiva fan referència a 1285, però les darreres investigacions i actuacions arqueològiques no han pogut localitzar fins al moment evidències materials ni estructurals per a aquesta cronologia. Cal destacar també la constància des de 1255 de diferents portals al llarg de la ciutat, a més dels que es crearan a partir de 1260, tots ells situats entre l'antic recinte romà i el que es començarà a construir a partir de 1285. Els límits marcats per a la nova muralla quedaran definits pels actuals carrers de La Rambla, Fontanella, Trafalgar, Arc de triomf, Lluís Companys i Passeig Picasso.



Barcelona a l'any 1200 segons Philip Banks (Catalunya Romànica Vol. XX)

Tradicionalment s'ha considerat el tram de la Rambla com el primer construït, entre el convent de Framenors fins a la zona de l'església de Santa Anna, arrancant de la part més baixa de la Rambla fins l'actual Plaça Catalunya i on es situarien un total de cinc portals: el de Santa Anna, Portaferriça, Boqueria, Trencaclaus i Framenors. Pel que fa referència a les dades cronològiques obtingudes en aquest sector, Josefa Huertas i Marta Rodríguez situen la construcció a final del s. XIII principis del s.XIV.



Barcelona a l'any 1280, segons Philip Banks (Catalunya Romànica Vol. XX)

L'any 1358, marca una altra fita important, serà l'inici de les obres de refortificació del perímetre de 1285 i la creació del tram marítim, començant els treballs als esperons de Sorsmenor (a la Ciutadella), a Framenors (Passeig Colom) i a Santa Anna.

A aquesta primera ampliació i posterior refortificació del perímetre del recinte emmurallat de la ciutat, tradicionalment relacionat a Jaume I, s'ha d'afegir l'ampliació cap al Raval a mitjans del s.XIV promoguda per Pere el Cerimoniós, a partir de diferents fases. Aquesta nova ampliació marcaria el definitiu traçat de la muralla de la ciutat, abastant els actuals carrers de Pelai, les rondes de Sant Antoni i Sant Pau i el Paral·lel. D'aquesta manera l'estructura física de la Barcelona medieval quedaria consolidada entre els s. XIV i XV. Tot aquest cinturó es completaria a s.XVI amb l'aixecament de la muralla de mar.

L'any 1369 es realitzà un projecte que feia passar la muralla, des del Portal de St. Antoni cap al segon recinte murat, tallant els carrers de la Cadena, de Robador i de Sant Pau, per a enllaçar-se amb la muralla de la Rambla, havent passat el carrer de la Boqueria, prop del Portal de Sta. Eulàlia. Sembla que es va desestimar i no es va realitzar. La muralla seguí un nou curs des de St. Antoni a St. Pau, i d'allà a les Drassanes.

De nord a sud trobem 4 portals, el de Tallers que data de 1359, el de St. Antoni, que fou durant segles la Porta Triomfal de la ciutat, accés per les comitives reials, el de St. Pau bastit el 1389 i el de Drassanes. D'aquest últim llenç de mur encara

se'n conserva una part, alterat per successives remodelacions, junt amb les Drassanes.

El tancament d'aquesta nova muralla suposà un nou moviment d'establiments oficis poc adients per estar ubicats al centre de la ciutat i alhora feu que els horts i conreus que caracteritzaven el marge de ponent de la muralla de la Rambla foren progressivament desplaçats fora aquesta nova muralla, als peus del Montjuïc.

Una última fase suposarà el tancament de la muralla de mar, fins aquest moment inexistent, però necessària a partir del s. XVI pel nou perill turc. L'obra de les muralles de mar fou dirigida per Francesc de Borja, lloctinent de Catalunya, que tenia l'encàrrec de l'emperador d'acabar la defensa de la platja de Barcelona.



Croquis de la ciutat i situació de les diferents fases de construcció de la muralla medieval. (Planta de A. Cubeles)

Finalment la muralla patirà noves refaccions durant el s. XVII amb la construcció d'un seguit de baluards tot al voltant defensant els portals. Amb la Guerra de Successió i la capitulació de Barcelona l'11 de Setembre de 1714 s'enderrocarà part de la muralla de llevant i de marina junt amb l'arrasament del barri de la Ribera per construir la ciutadella que perdurarà fins el 1870. Entre el 1848 i el 1856 s'enderrocarà la fortificació de la Rambla que esdevindrà un passeig.

Durant el segon quart del s. XIX i degut al enorme creixement demogràfic que pateix Barcelona en estreta relació al procés d'industrialització –sector tèxtil– comencen a sorgir nuclis de poblament importants a l'entorn directe que exigien

l'enderrocament d'unes muralles que ara feien impossible el desenvolupament normal de l'urbanisme i dels serveis de la ciutat. La pressió popular feu que durant la revolució de Juliol de 1854 s'iniciés l'enderroc i que posteriorment fos acceptat pel govern central, fins al punt que el 12 d'Octubre del mateix any, fos aquest govern el que es fes càrrec de les despeses que fins aquell moment havien estat a compte de l'Ajuntament de Barcelona.

Un cop desnonada la muralla es procedí a la construcció de la nova Barcelona dissenyada per Ildefons Cerdà: l'Eixample.

3.2. El Pla de Palau

La zona que ens ocupa ja des de l'antiguitat es caracteritzava per la seva proximitat al mar. En un primer moment, aquesta zona costanera estava formada per aiguamolls on hi desembocaven nombroses rieres, entre les quals destaca la de Merdança o riera de Sant Joan, que seguia el curs aproximadament de l'actual Via Laietana i desembocava en una zona molt propera a l'església de Santa Maria del Mar.

Abans de parlar de l'època medieval, moment en què aquesta zona pren una important força, cal esmentar l'ocupació de gran part d'aquest sector en època romana. Es tractaria d'una àrea poc poblada, fora muralles, on probablement s'hi hauria construït alguna vil·la i on s'hi va ubicar la necròpolis situada al nord-est de la ciutat de Bàrcino, en la seva àrea suburbana.

No serà fins a final del segle X o inici del segle XI que es comença a ocupar de manera més estable la zona fora muralles, amb l'aparició de nous nuclis de poblament, anomenats burgs o vilanoves. Un d'aquests nuclis és el conegut amb el nom de Vilanova del Mar, el qual estaria situat a l'entorn del camí que anava des de la porta de la muralla (a l'actual plaça de l'Àngel) fins als entorns de l'església de Santa Maria de les Arenes (998).

Aquest procés d'ocupació del territori cal relacionar-lo amb el creixement poblacional propiciat per la bonança agrícola que es va viure entre els segles X i XII, fenomen al qual més tard haurem d'afegir el creixement comercial dels segles posteriors. Una base econòmica centrada en l'activitat comercial i portuària, fruit de la seva proximitat al mar, la diferenciaria de les vilanoves dels Arcs, de Sant Cugat o de Sant Pau, totes elles d'economia agrícola i ramadera.

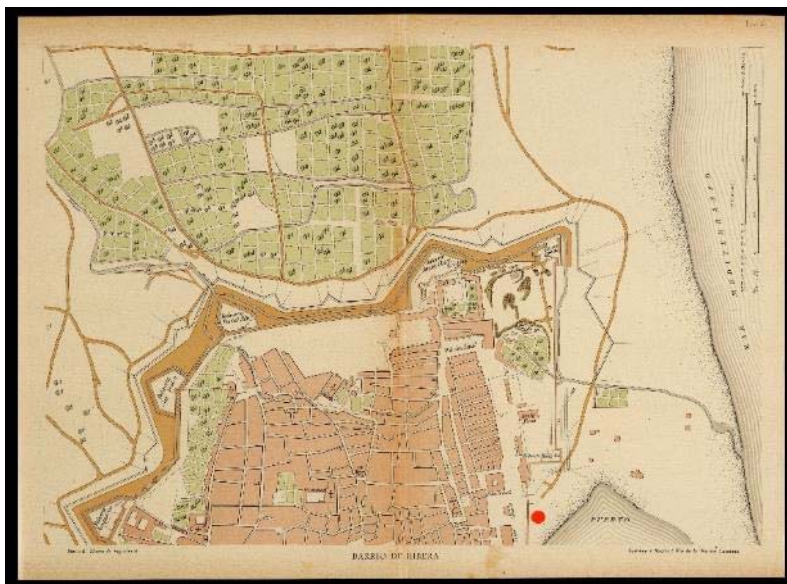
Tot aquest nou entramat urbanístic passarà a ser protegit per la nova muralla bastida durant la segona meitat del s. XIII, restant oberta la façana marítima fins el s. XVI, quan es construeix la muralla de mar.

Durant els segles XIII i XIV creix de manera imparable, convertint-se en el principal motor econòmic de la ciutat; aquest dinamisme farà que es converteixi en una de les unitats administratives en que es va dividir la Barcelona Medieval, prenent el nom de Quarter del Mar o de Santa Maria, amb el centre neuràlgic al carrer de Montcada, on s'estableixen els rics comerciants. Aquest esdevé en el barri més poblat de la ciutat, concentrant la majoria de les activitats productives, portuàries i comercials, una bonança econòmica que permet als seus habitants finançar i construir, entre el 1329 i el 1382, una nova església dedicada a Santa Maria del Mar, també coneguda com la Catedral del Mar.

L'any 1439 s'havia iniciat la construcció d'un primer dic per a la formació d'un port de la ciutat, davant del convent de Santa Clara. La modificació del perfil litoral que va provocar aquest dic amb l'aportació de sorres al seu davant i l'avanç de la línia de mar davant la Llotja i el convent de Sant Francesc, van aconsellar la formació d'un nou dic davant de la Torre Nova, de manera que aquest nou port s'iniciava al 14771. Encara al 1485, però, es documenten els estralls patits a causa d'un temporal, quan el mar va envair la platja del seu davant i va afectar els murs. De fet, la consolidació definitiva d'aquest port i el tancament definitiu de la muralla de mar no es va produir fins al segle XVI donant lloc a un ampli espai de la platja davant la Llotja.

Durant tot el segle XVII es realitzaran diferents reformes i intervencions puntuals en el circuit defensiu barceloní, com són la construcció de diferents baluards a la part de terra i l'obertura de valls davant de les muralles.

¹ SOBERÓN, 2010 i 2012.



Plànol de l'any 1905 de S. Sanpere i Miquel amb el nom de *Barrio de Ribera* (año 1705). Mapes de Catalunya (s. XVII-XX), <http://cartotecadigital.icc.cat>. Amb un punt vermell marcada la zona de l'actual intervenció arqueològica.

Als inicis del segle XVIII, acabada la Guerra de Successió, la construcció de la ciutadella durant el primer terç del segle XVIII, eliminarà part dels portals i muralla de terra d'època baix medieval, però integrarà tota la part del baluard de migdia. Fruit de la derrota militar Felip V decreta l'enderroc d'un miler de cases del quarter per tal de deixar el terreny lliure per la construcció de la nova fortalesa que havia de servir per controlar la població de la ciutat. Pel mateix motiu, les autoritats borbòniques van fer desviar el Rec Comtal per l'actual carrer del Rec, fent desaparèixer un element del paisatge urbà que havia acompanyat la Ribera des dels seus orígens.

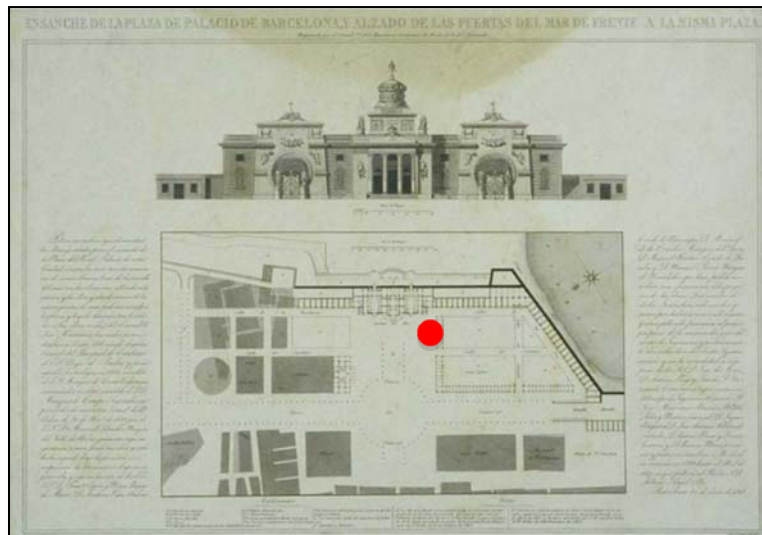
La darrera gran remodelació constructiva que va patir aquest sector de la ciutat correspon a les obres d'eixample de Pla de Palau entre l'any 1822 i 1848. El director de les obres Josep Massanés, coronel d'enginyers, realitzarà diferents projectes de construcció d'una nova muralla marítima. Aquesta nova muralla es recolzava en el baluard del segle XVI i continuava fins arribar a un monumental portal de mar, per girar després en angle obert i ajuntar-se amb la resta del traçat de la muralla marítima.

Dins del cos de la mateixa muralla es van projectar tot un seguit de magatzems, de la mateixa manera que ja s'havia fet a la segona meitat del segle XVIII en el tram de muralla situat a prop del convent de Sant Francesc.



Vista de Barcelona cap el 1850, gravat d'Alfred Guesdon. Amb un punt vermell marcada la zona de l'actual intervenció arqueològica.

Aquesta última fase d'emmurallament no durarà gaire temps i definitivament a finals de la dècada del 60 del segle XIX s'enderrocarà tot aquest sector del recinte defensiu, en aquest moment es projectarem nous espais i s'urbanitzà aquesta zona de la franja marítima de la ciutat.



Gravat del Projecte Urbanístic del Pla de Palau i el nou Portal de Mar (1848).
Centre de documentació Servei Arqueologia Barcelona. Amb un punt vermell marcada la zona de l'actual intervenció arqueològica.

3.3. Intervencions arqueològiques a la zona

Pel que fa a les intervencions arqueològiques dutes a terme a zones properes a la intervenció que ens ocupa, han estat nombroses i han permès obtenir importat informació sobre l'evolució del front marítim de la ciutat des d'època romana. Esmentarem les següents actuacions:

- Pla de Palau i Passeig d'Isabel II, F. Antequera (Còdex S.L. 2001).

Realització de 12 sondejos es van poder documentar diferents estructures, entre elles els possibles fonaments de l'edifici del General o casa de la Llotja i un amb una cronologia de segle XV que es lliurava a aquesta estructura i semblava correspondre al moment de construcció.

Les altres estructures documentades corresponien a un pou de planta circular seccionat per una canalització moderna. El pou es pogué datar estratigràficament amb posterioritat al segle XV.

També es va localitzar diversos murs prou importants pel que fa a amplada i alçada, com per pensar que formaven part d'alguna edificació amb certa entitat. El material ceràmic relacionat amb aquestes estructures situaren la seva amortització al segle XVIII. Aquesta amortització concordava amb la remodelació que es fa al Pla de Palau i amb la construcció del nou edifici de la Llotja l'any 1772. En aquest sentit aquesta estructura podria correspondre a dipòsits destinats a emmagatzemar mercaderies que passarien per la llotja.

Finalment de manera puntual en alguns dels sondejos es van documentar una sèrie de murs i clavegueres que es pogueren ubicar cronològicament entre els segles XVII i XVIII.

- Pla de Palau / carrer General Castaños, T. Gilisbars (2005).

Es va dur a terme l'obertura d'una rasa de 85 metres de llarg. Aquests treballs van permetre la qual va la documentació d'un tram de la part interna del mur est de la muralla de mar.

- Plaça de Pau Vila 12-13 bis, Carrer del Doctor Aiguader 1-27, Carrer Marquesa 2-6 M. Soberón (Còdex S.L. 2006)

Es va dur a terme una important intervenció arqueològica els treballs de la qual van permetre la documentació de la seqüència cronològica des d'època romana fins a l'actualitat i de la dinàmica evolutiva d'una part del front marítim de la ciutat.

El nivell més antic que es documentà correspon a un estrat de graves i sorra amb presència de ceràmica romana, fonamentalment àmfora, tot i que apareix algun fragment de ceràmica comuna i *dolium*.

El tipus de sediment implicava una línia de costa oberta, sotmesa als ritmes de les corrents i l'onatge. Possiblement la formació de barres de sorres davant de les platges de Bàrcino, permetria la configuració d'espais relativament aptes per a la descàrrega de mercaderies i l'atracament de vaixells.

Cobrint aquest estrat es documentà una potent capa de llims negres que s'estenia per tot el solar. Es tractaria d'un nivell format en un ambient restringit i de baixa energia, possiblement una llacuna.

A partir de la seqüència estratigràfica documentada al solar i les dades aportades per les datacions de C14, es plantejà una duració d'aquesta formació des de finals del segle IX, coincidint amb un moment d'expansió agrícola del pla de Barcelona, fins la primera meitat del segle XV. Pel que fa al seu ús, sembla que hauria estat apte per la navegació, tal i com ho demostra la localització d'un abocament de llast. A nivell interpretatiu i recolzats en els estudis geològics, es pensa que el sediment llimós documentat es correspondria a l'espai situat entre la platja de la ciutat i l'anomenada 'tascha', la qual durant uns quants segles va configurar una àrea relativament apta per a l'ancoratge. Pel que fa al perquè de la desaparició de la llacuna no es coneix, encara, cap dada ferma que expliqui el procés.

A sobre d'aquestes sorres, en concret en una petita elevació, es construirà a finals del segle XV l'escullera, anomenada moll de la Santa Creu. Es tractava d'una gran acumulació de blocs de pedra de Montjuïc, disposats en sentit nord-est/sud.

La presència de l'escullera va permetre documentar el nivell del mar al segle XV, essent aquest de -0'27 m.s.n.m., trobant-se l'actual a -0,23 metres s.n.m. Dins d'aquest context portuari destacà la troballa de dos derelictes medievals en un bon estat de conservació que possiblement formaven part d'una mateixa embarcació.

Amb la progressiva amortització amb sorres d'aquest sector, juntament amb una progradació general de la costa, es configurà l'espai físic on es construí el baluard de migdia, que juntament amb la resta d'obres defensives consolidaran el tancament definitiu del litoral barceloní.

El resultat és un baluard de planta quadrada construït amb una cara exterior i interior de carreus rectangulars amb un mòdul aproximat de 35 per 25 centímetres que contenien un interior de morter de calç i pedra irregular. El primer fonament estava fet amb encofrat i el segon amb pedres irregulars. Aquesta imatge inicial del baluard situat a peu de la platja, anirà canviant durant el segle XVII. En primer lloc, la continuació de les obres al port de l'escullera a partir de 1590, no farà sinó augmentar la porció de terra situada davant de les muralles i, per tant, formant un espai relativament desprotegit. En segon lloc, i relacionat amb l'anterior, dins d'un context prebèl·lic, entre 1634 i 1636 s'excavaren diferents fossats davant de les muralles, incloent-hi el baluard de migdia. Aquest fossat no disposaria de cap obra complementària, sinó que es tractaria d'un simple vall d'uns dos metres de fondària, practicat a les sorres de la platja.

Més tard, l'any 1688 s'obrirà en aquesta zona una "cuneta" que, d'una banda, canalitzava les aigües internes del fossat i d'altra, constituïa un obstacle físic en cas d'atac, a més de dificultar la realització de mines per part dels atacants

A partir de mitjan segle XVIII es dugueren a terme obres d'anivellament mitjançant l'abocament de terres que suposen l'amortització de la cuneta i l'elevació de la cota de circulació. Finalment, a les darreries del segle XVIII, amb un nou abocament de terres, es construirà l'últim canal amb murs de maçoneria que perdurarà fins la dècada dels anys 20 del segle XIX.

La darrera gran fase de fortificació d'aquesta àrea està representada per la muralla de mar iniciada l'any 1822 segons projecte del coronel d'enginyers Josep Massanés. Aquesta nova intervenció vindria motivada per l'eixample del Pla de Palau que hauria suposat l'enderroc parcial de les muralles. La condició de plaça forta de la ciutat, obligava a aquesta a tornar a emmurallar l'espai resultant. D'aquesta manera, amb alguna interrupció, les obres finalitzaren el 1848.

L'espai resultant de l'enderroc del baluard de migdia i la muralla de mar durant els anys 60 del segle XIX, presentà una situació estratègica en relació amb les infraestructures properes, bàsicament el port i l'estació de ferrocarrils. Després d'una forta competència per apropiarse dels terrenys, aquests passaran a l'Autoritat Portuària, la qual destinarà el solar a la construcció d'un dipòsit comercial. Aquest edifici, del qual es documentà la planta soterrània, fou construït l'any 1864, tot i que ràpidament mostrarà les seves limitacions i serà

substituït per una altre edifici, que actualment ocupa el Museu d'Història de Catalunya, l'any 1888.

➤ Carrer Doctor Aiguader 1-21 M. Soberón Còdex 2009.

La intervenció ha permès documentar la presència d'un seguit d'estructures relacionades amb la canalització d'aigües residuals les quals corresponen a dos col·lectors de pedra i morter de calç, datades a partir del darrer terç del segle XVIII.

A més, també s'ha pogut documentar en secció el fossat previ a la construcció de la contramuralla excavat als anys 30 del segle XVII.

➤ Pla de Palau 15-17 ; Plaça de Pau Vila R. Molinas (Antequem S.L. 2009).

Es va dur a terme l'obertura d'una rasa d'uns 370 metres de longitud portada a terme just al davant de l'actual edifici de la Delegació del Govern on es va documentar un estrat que es va interpretar com el terraplenat de la Muralla de Mar, del segle XVI.

A la zona del davant de la Facultat de Nàutica també es van localitzar murs corresponents alguna construcció, del segle XIX que podria tractar-se de part de la fonamentació de Portal de Mar, construït arran de l'ampliació de la plaça impulsada pel General Castaños. A l'extrem nord-est del Pla de Palau es va detectar un tram de la Muralla de Mar del segle XIX. Finalment, al carrer Dr. Aiguader es va documentar un dipòsit i un pou, que formarien part de les instal·lacions del port durant el segle XIX.

➤ Pla de Palau- Plaça Pau Vila M. Soberón Còdex S.L.(2010).

Arrel de les obres de construcció d'un nou col·lector per a la RSU, es va portar a terme l'obertura d'una altre rasa en aquest cas des del carrer General Castaños fins al carrer del Doctor Aiguader que va permetre que ha permès obtenir una important quantitat de dades, referents a l'accés a la ciutat des del mar, és a dir, el Portal de Mar.

Els estrats més antics, correspondrien a paviments de terra piconada que estarien relacionats amb el portal i que acabarien format un gruix d'un metre, per les successives reformes. Cal esmentar l'existència de diversos forats de pal a l'entorn del camí d'accés al portal, que semblarien sostenir una estructura

quadrangular i que es podria tractar de forques, fet prou documentat a les entrades de la ciutat.

Ja a la primera meitat del segle XVII es va reforçar el portal des del punt de vista de defensa i es va construir al seu davant un parapet. També es va documentar un fossat paral·lel al parapet, i en el seu interior l'existència d'una estructura feta de maons, semblant a una rampa i que es va interpretar com a part del pont llevadís.

A mitjans del segle XVII es reforma el parapet i es construeix una contramuralla que amortitza parcialment el fossat. Poc temps després es va construir un mur que juntament amb la contramuralla servirà per a canalitzar l'aigua derivada del Rec Comtal.

Durant el segle XVIII es van fer diverses reformes per a reforçar, encara més, la porta, perdent ja totalment el seu aspecte monumental.

Finalment totes aquestes estructures foren enderrocades a partir del 1822 amb motiu de l'eixample del Pla de Palau i la construcció d'un nou recinte defensiu que va avançar uns 50 metres la línia emmurallada i que englobava un altre espectacular i monumental Portal de Mar, del qual se'n va documentar un petit tram de fonamentació.

Per acabar es va detectar un mur que formaria part de l'edifici destinat a dipòsit comercial, construït a finals del segle XIX després de l'enderroc de les muralles.

- Avinguda Marquès d'Argentera 2-16 , Pla de Palau 15-17, Plaça de Pau Vila 12-13b Mustieles G. (2009).

Durant el control dels rebaixos necessaris per a l'obertura d'una rasa per a una canalització elèctrica es va documentar una estructura murària localitzada a l'encreuament del carrer Marquesa amb el carrer Llevant que podria tractar-se podria tractar-se d'un tram de la muralla de la ciutat de Barcelona construïda en el segle XVI. Aquesta interpretació coincidiria amb el traçat de la muralla que apareix al solar adjacent, continuació del baluard de Migdia localitzat l'any 2006.

- Plaça de Pau Vila M. Soberón (Còdex S.L. 2011)

L'any 2011 es va portar a terme una intervenció per la construcció d'un nou vestíbul d'entrada per a l'estació de metro de la Barceloneta, línia 4 a la plaça de Pau Vila. Es van portar a terme dues rases de 16 i 14 metres respectivament que

van permetre localitzar un tram de muralla de mar i part del pont d'entrada a la ciutat, ambdós del segle XIX.

El tram de muralla localitzat està format per un mur de 2'08 metres d'amplada i realitzat amb pedra i morter de calç i sorra. La cara exterior presenta un aparell de carreus rectangulars amb unes mides constants de 25/26 per 36/37 centímetres d'alçada i amplada respectivament. L'acabat dels carreus mostra una clara utilització de la buixarda que dóna una superfície molt rugosa. A més, les diferents peces es troben delimitades per un encintat de morter de 2 mm de gruix molt ben escairat.

Al cantó sud de l'actual facultat de nàutica de Barcelona es van documentar les restes d'un dels ponts d'entrada a la ciutat a través del portal de Mar, construït durant la primera meitat del segle XIX amb orientació nord-oest sud-est

➤ Carrer Doctor Aiguader 15-23 M. Soberón (Còdex 2011-2012).

Entre els anys 2011 i 2012 es va portar una important intervenció arqueològica carrer del Doctor Aiguader 15-23 que va permetre la documentació d'una sèrie d'estructures pertanyents a diferents períodes cronològics.

Es va localitzar seguit de fonaments, possiblement relacionats amb l'estació de ferrocarril en el moment en què aquesta es relaciona amb el Dipòsit Comercial, situat en el solar contigu. També un dipòsit d'època contemporània, ja documentat prèviament. Per últim les restes d'un gran col·lector que travessant la contraescarpa es dirigia cap al nord-est. Es pot datar als inicis d'època contemporània, el qual tenia associats un total de quatre pous de registre. En aquest grup caldria incloure una canalització de maçoneria i coberta de pedra amb una orientació est-oest, i que podria estar en relació amb el col·lector esmentat.

A partir de la construcció de la Ciutadella tota aquesta àrea es converteix en una esplanada a manera de glacis amb l'abocament reiterat d'estrats de runa i argila que formen un pendent de poc més de l'1 %. La part més allunyada de la fortificació es converteix en zona d'horts.

D'època moderna, els treballs arqueològics posaren al descobert un seguit d'obres que entre els segles XVII i finals del XVIII modificaren el traçat d'un camí amb diferents paviments de terra piconada i capes d'anivellament, modificant les cotes de circulació, així com el pendent de la via. Anava en direcció nord-est a

sud-oest i, un cop passat el Baluard de Migdia, girava cap al nord-oest vers el portal de mar.

A la vora del camí destacà la localització d'un edifici de sòlida arquitectura amb un sòcol de pedra i un alçat amb murs de tàpia arrebossada de morter. La cronologia apuntà a una construcció de mitjan segle XVII, que quedaria totalment enderrocada per les obres de delimitació de l'esplanada de la Ciutadella entre 1716 i 1720. Cal destacar que aquest edifici va patir danys durant els episodis bèl·lics de finals del XVII o començaments del XVIII, tal i com posa d'evidència la troballa d'una bala de canó entre els blocs caiguts de la paret de tàpia. Es podria relacionar amb una notícia de Bruniquer de l'any 1682.

També cal destacar la troballa d'un tram de la sortida del Rec Comtal vers el mar. S'ha de matisar que aquest canal respondria a un solució provisional que es podria datar, tant la seva construcció com amortització, entre 1715 i 1721. La primera d'aquestes dates situa les primeres obres de desviament de la sèquia com a conseqüència de les obres de construcció de la ciutadella borbònica. La segona data, correspon al primer plànols que representen el desviament definitiu del Rec, el qual baixaria pel que posteriorment serà l'actual carrer Ocata, per fer un petit gir vers llevant.

Les restes més antigues, tot i que també emmarcades en l'època moderna, corresponen a les restes de barraques de pescadors. Cal tenir present que la formació de l'arenal on se situen les barraques ve causat per la construcció del moll l'any 1477 que provoca l'aportació de sediments a llevant de l'escullera. Els materials més antics documentats, de finals del segle XV, són alguns blocs quadrats de granit, peces de ferro i alguna peça de suro.

Una de les troballes més remarcables però, ha estat l'existència d'un total de 25 barraques, que es poden situar en 3 fases cronològiques i que tipològicament són força variades: des de les fetes en pedra i calç fins a les que utilitzen materials peribles com ara fusta o directament materials reciclats. La primera fase, amb 4 barraques exemptes i de planta rectangular se situa entre 1594 i 1615 i destaca la coincidència dels habitatges amb una mena de llacuna la qual s'amortitzaria en iniciar la segona fase l'any 1615. La segona fase acaba l'any 1627 i ja consta d'11 barraques que ocupen una altra zona contigua que forma una ala a llevant de la zona original. L'ocupació de l'espai per les barraques

s'acaba l'any 1663 probablement degut a l'allunyament de la línia de platja a causa de les obres del moll fetes a mitjan segle XVI.

➤ Pla de Palau 19 Vanesa Triay (Àtics S.L. 2015).

Fruit de les obres d'instal·lació d'un nou tram de clavegueram a la zona de Pla de Palau, es van documentar restes de diverses fases ocupacionals compreses entre el segle XVI i l'actualitat. Pel que fa a les estructures pertanyents al segle XVI es tracta d'un col·lector i un mur sense definir-ne la funcionalitat, possiblement relacionada amb la presència d'algun dipòsit o construcció propera a la muralla moderna en una zona exterior del recinte fortificat i, per tant, vinculada a la zona del port.

Destacar també la documentació d'un paviment de maons datat a la segona meitat del segle XVII.

4. METODOLOGIA

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris, 1975, 1977, 1979; Carandini 1977, 1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (u.e.) que individualitza els uns dels altres. Cada u.e. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic, compost per plantes i seccions i el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

La principal raó de ser de l'arqueologia urbana és l'estudi de l'evolució històrica de la ciutat on es realitzi, allò que ha impulsat i ha provocat canvis en el territori, tant en l'àmbit geomorfològic com urbanístic, històric, organitzatiu i social, fins a esdevenir el fet concret del moment actual.

En el cas que en qualsevol intervenció es trobés algun tipus de material ceràmic, s'ha de recollir i separar diferenciant els materials que han sortit als diversos estrats arqueològics, i ajuden a donar una datació tant dels mateixos estrats com de les estructures que s'hi poden trobar relacionades.

Inicialment aquest material s'ha de rentar i seguidament se li atorga una sigla depenent de cada excavació, per tal de facilitar el seu inventari i precisar al màxim la informació recollida en les respectives memòries o informes arqueològics.

De la mateixa manera s'actua en el cas de documentar altres materials com el bronze, ferro, vidre, ossos, etc....

Al llarg d'aquesta intervenció s'ha realitzat un control visual dels treballs realitzats per part del personal de l'obra, així com de l'excavació manual del sediment per part de la direcció tècnica, en el cas de l'aparició d'estructures construïdes que així ho requerissin. Al llarg de tota la intervenció es va realitzar la documentació fotogràfica tant de tot el procés de realització de les obres com de les zones on es localitzaren estructures per tal d'obtenir el major recull d'informació possible.

5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

L'actuació arqueològica del qual és objecte aquesta memòria, es va iniciar el dia 15 de maig de 2017 amb l'obertura dels primers metres de la rasa a la Plaça de Pau Vila, i va finalitzar el dia 17 de maig de 2017 amb la instal·lació del servei del qual és objecte aquesta memòria.

Així doncs es va dur a terme el control visual dels treballs de buidat de la rasa, segons ho requeria el projecte d'intervenció per tal d'engegar el procés de recerca preventiva necessari per a la localització i documentació de les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, amb l'objectiu que marca la llei de Patrimoni i el Decret 78/2002.

La rasa es va subdividir en dos trams, un en direcció nord destinat a la instal·lació d'un servei elèctric per part de l'empresa FECSA-Endesa, i un segon en direcció sud, destinat a la instal·lació d'un servei d'aigua per part de l'empresa Clear Channel.

Les actuacions es van iniciar a la Plaça de Pau Vila, amb l'obertura del tram corresponent al servei elèctric, assolint una profunditat màxima de 70-80cm respecte la cota de superfície i una llargada de 20-22m aproximadament.

Pel que fa a la rasa destinada al servei d'aigua, la cota assolida va ser de 45cm respecte la cota de superfície, quedant just a sobre del paviment de llambordes UE005. (Fotos 12-11-12-17 i 18)

Inicialment es va fer una primera cala a la Plaça de Pau Vila per tal de localitzar l'enllaç del servei elèctric actual i, seguidament es va obrir una segona cala al carrer del Pas de Sota Muralla 2, on conflueixen ambdues rases per tal de localitzar els enllaços amb els serveis actuals.

En segon lloc es va anar obrint la rasa en direcció al carrer del Pas de Sota Muralla, simultàniament a la rasa d'instal·lació del servei d'aigua en direcció sud. Durant el buidat de tota la rasa es va detectar la presència de diferents paviments d'època contemporània com són el paviment d'asfalt UE004, i el paviment de llambordes UE005, fruit de les diferents remodelacions urbanístiques que ha patit aquest punt en els darrers anys.

Al llarg de tot el buidat de la rasa la presència d'aquests paviments va ser constant, i va requerir el seu desmuntatge per tal d'assolir la cota requerida pel projecte d'instal·lació dels nous serveis del qual és objecte aquesta memòria.

6. CONCLUSIONS

Els resultats d'aquesta intervenció aporten poques dades en relació amb el poblament i l'urbanisme de la ciutat de Barcelona al llarg de la seva història donat que es tracta d'una intervenció preventiva de caràcter molt localitzat i parcial.

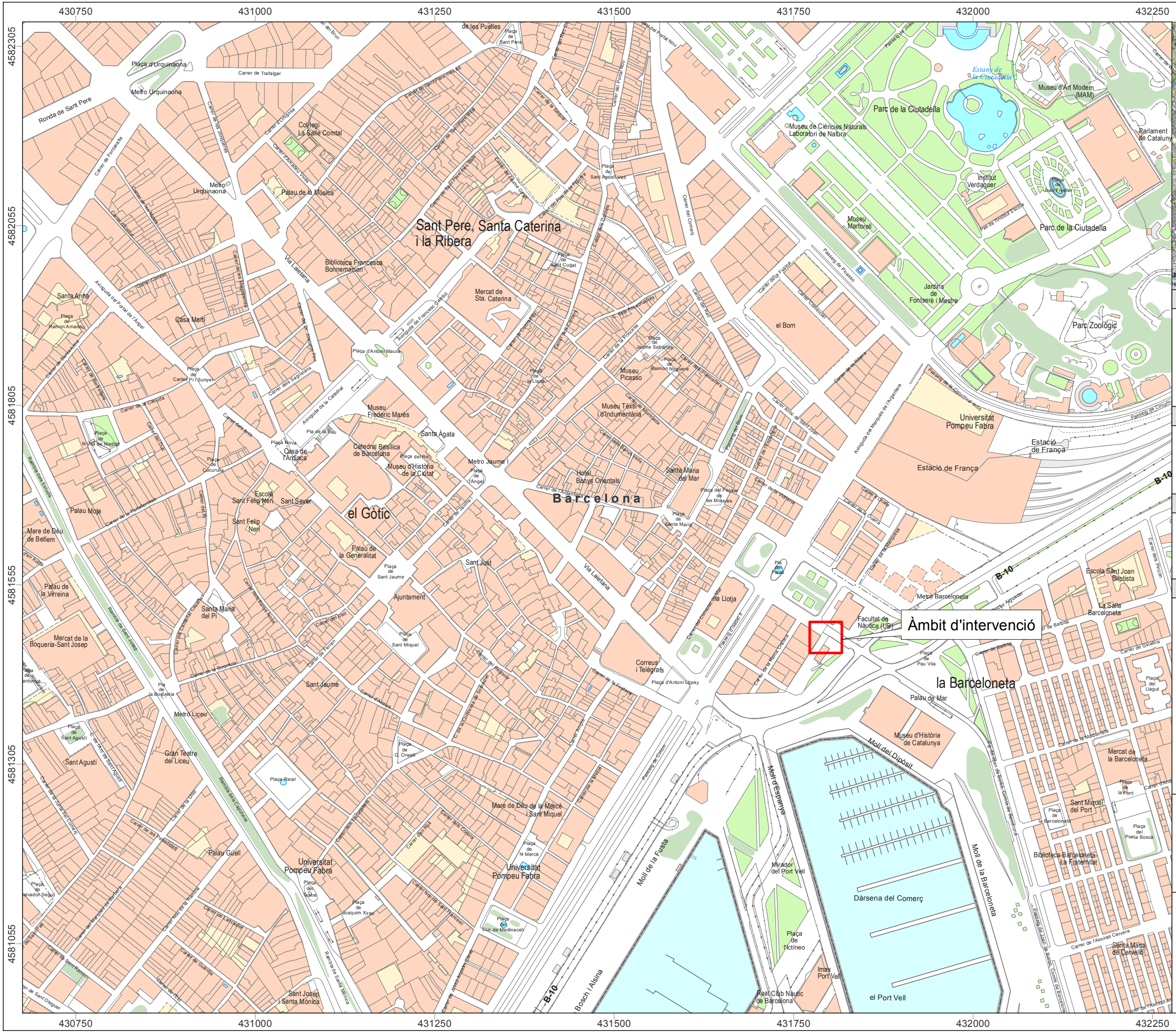
Un dels elements que més ha condicionat el volum de dades obtingut ha estat la cota necessària per a la instal·lació del servei de llum i aigua, donat que gairebé no s'extreia un volum prou elevat de terres com per poder detectar una quantitat prou rellevant d'estructures o restes, que reflectissin una activitat antròpica, així com la presència de diferents serveis urbans.

La presència de diferents paviments contemporanis fruit de les diferents remodelacions urbanístiques dutes a terme en els darrers anys en aquesta zona, determina els resultats **negatius** d'aquesta intervenció.

La presència d'estructures arqueològiques a cotes superiors a les assolides per aquesta intervenció és poc probable donada l'extensió i magnitud característiques dels paviments contemporanis documentats.

En tot cas, la presència de possibles estructures conservades seria probable a cotes inferiors a les assolides en aquesta intervenció, i per tant s'hauria de tenir en compte en futures afectacions del subsòl en aquest indret.

7. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA



NOM DEL PROJECTE

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DEL PAS DE SOTA MURALLA 2 - PLAÇA DE PAU VILA.

CODI 062/17

MUNICIPI

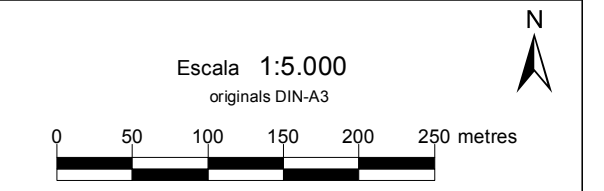
BARCELONA

DISTRICTE

SANTS

LLEGENDA

— Límit municipal



BASE CARTOGRÀFICA: ICC www.icc.cat
 PROJECCIÓ UTM FUS 31N / ETRS 89
 PLÀNOL NÚM.: 1

430750 431000 431250 431500 431750 432000 432250

4582305 4582055 4581805 4581555 4581305 4581055

430750 431000 431250 431500 431750 432000 432250

4581055 4581305 4581555 4581805 4582055 4582305



8. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA



1. Inici dels treballs, cala 1 a la Plaça de Pau Vila.



2. Cala 2 al carrer del Pas de Sota Muralla 2.



3. Cala 2 al carrer del Pas de Sota Muralla 2.



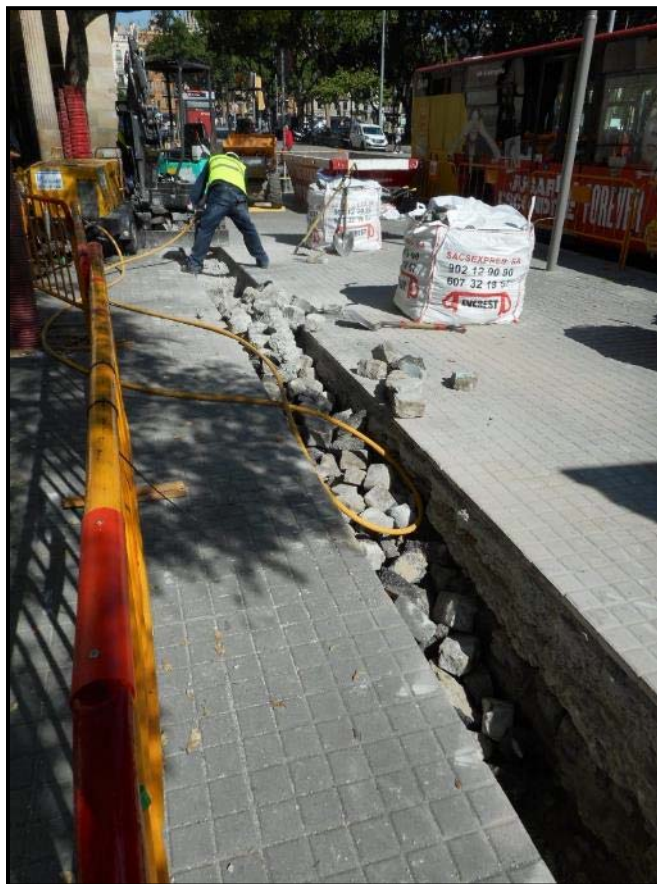
4. Inici de la rasa a la Plaça de Pau Vila.



5. Paviment de llambordes UE005.



6. Paviment de llambordes UE005. Assenyalat el marxapeu corresponent a la vorera dl paviment d'asfalt UE004.



7. Treballs de realització de la rasa a la Plaça de



8. Secció del tram de rasa a la Plaça de Pau Vila. Assenyalat el paviment de llambordes UE005.



9. Secció del tram de rasa a la Plaça de Pau Vila.



10. Secció del tram de rasa a la Plaça de Pau Vila.



11. Tram de la rasa per al servei d'aigua en direcció Sud.



12. Tram de la rasa per al servei d'aigua en direcció Sud.



13. Buidat mecànic de la rasa en direcció Nord



14. Servei anterior als treballs localitzat al tram de la Plaça de Pau Vila.



15. Secció del tram de rasa a la Plaça de Pau Vila.



16. Tram de rasa en direcció Nord.



17. Tram de rasa en direcció sud finalitzat.



18. Connexió de la rasa Sud amb la nord.



19. Buidat de la rasa en direcció Nord.



20. Buidat de la rasa en direcció Nord.



21. Finalització dels treballs de buidat de la rasa, instal·lació de tubs.



22. Finalització dels treballs de buidat de la rasa, instal·lació de tubs.

9. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 001	
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Fase:	Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Paviment			
DESCRIPCIÓ :	Paviment de rajoles de pedra 20x20x5cm			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	002	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 002	
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Fase:	Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Preparació de paviment.			
DESCRIPCIÓ :	Formigó. 20cm de potència.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	003	Es cobert per	001
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 003	
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Fase:	Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estrat			
DESCRIPCIÓ :	Sorres ataronjades, anivellament. Potència 10cm.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	002
	Cobreix a	004-006	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 004	
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Fase:	Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Paviment			
DESCRIPCIÓ :	Asfalt. Potència 10cm			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	005	Es cobert per	003
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 005	
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Fase:	Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Paviment			
DESCRIPCIÓ :	Llambordes. Potència 20cm			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	006	Es cobert per	004-006
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 006	
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Fase:	Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Paviment			
DESCRIPCIÓ :	Paviment de vorera.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	005	Es cobert per	003
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 007
Sector : Pas sota Muralla 2- Plaça de Pau Vila,		Codi: 062/17	Cronologia: segle XX
DEFINICIÓ :	Estrat		
DESCRIPCIÓ :	Sorres de platja. Potència Mínima 20cm		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		Es reblert per
	Cobreix a		Es cobert per 006
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

10. BIBLIOGRAFIA

A. A. V. V. (1993): *Congrés d' història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història.* Barcelona, 20, 21, 22 d'octubre de 1993. Volum I. Ponències i Comunicacions.

A. A. V. V. (1995): *Història de Barcelona.* Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

-Vol.1 (1991): *Estructura urbana de la ciutat romana.*

-Vol.2 (1992): *La formació de la Barcelona medieval.*

-Vol.3 (1992): *La ciutat consolidada (segles XIV-XV).*

-Vol.4 (1992): *Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI-XVII).*

-Vol.5 (1993): *El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833).*

-Vol.6 (1995): *La ciutat industrial (1833-1897).*

A. A. V. V. (1997): *Els barris de Barcelona. Vol.1: Ciutat Vella i Eixample.* Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

A. A. V. V. (2002): *Diccionari d'arqueologia.* Termcat.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2008.* MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2009.* MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2010.* MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2011.* MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2012.* MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2013*. MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2014*. MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V.: *Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2015*. MHUBA- Museu d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura.

A. A .V. V. (1984): *Gran Geografia Comarcal de Catalunya: El Barcelonès i el Baix Llobregat vol. VIII*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

ANTEQUERA, F. (2001): *Memòria de la intervenció arqueològica al Pg. Isabel II- Pla de Palau (Barcelona, Barcelonès). Agost-desembre de 2001. Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.*
<http://cartaarqueologica.bcn.cat/626>.

BALAGUER, V. (1865): *Las calles de Barcelona*, 2 volums. Barcelona.

BALCELLS, A. (1983): *Historia contemporánea de Cataluña*. Barcelona.

BRAVO MORATA (1971): *Las calles de Barcelona*. Vol. I. Colección de Bolsillo Fenicia. Madrid.

CARRERAS CANDI, F. (1916): *Geografia general de Catalunya. La ciutat de Barcelona*. Barcelona.

CARRERAS CANDI, F. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Vol VIII Barcelonès i Baix Llobregat.

CIRICI, A. (1975): *Barcelona pam a pam*. Ed. Teide. Barcelona.

DURAN I SAMPERE. (1972): *Barcelona i la seva història I. La formació d'una gran ciutat*. Ed. Curial. BCN.

DURAN I SAMPERE. (1975): *Barcelona i la seva història III. L'art i la cultura*. Ed. Curial. BCN.

FABRE, J.; i HUERTAS CLAVERIA, J. M. (1977): *Tots els barris de Barcelona*. Vol. VII: Els polígons (2) i el Districte Cinquè. Barcelona.

FLORENSE FERRER, A. (1962): *Evolución de Barcelona en la Baja Edad Media. Cuadernos de arqueología e historia de la ciudad, III*. Barcelona.

GALERA, M.; ROCA, F.; TARRAGÓ, S. (1982): *Atlas de Barcelona*. Barcelona.

GILISBARS, T. (2005): Memòria intervenció arqueològica al C/ Pla de Palau i C/ General Castaños. Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/246>.

HARRIS, E.C (1979): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Ed. Crítica. Barcelona.

HURTADO, V.; MESTRE, J.; MISERACHS, T. (1998): *Atlas d'Història de Catalunya*. Barcelona.

MUSTIELES G. (2009): Memòria d'ela intervenció arqueològica a l'Avinguda Marquès d'Argentera 2-16 , Pla de Palau 15-17, Plaça de Pau Vila 12-13b. Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit
<Http://cartaarqueologica.bcn.cat/3423>

MOLINAS i AMORÓS, R. (2009): Intervenció arqueològica a Pla de Palau, 15-17 i Plaça de Pau Vila, 12-13b de Barcelona (Barcelonès). Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.
<Http://cartaarqueologica.bcn.cat/3194>.

PALET, J.M. (1994): Estudi territorial del Pla de Barcelona: Estructuració i evolució del territori entre l'època íbero-romana i l'altmedieval s. II-I a.C.- s. X-XI d.C. A *Estudis i Memòries*

d'Arqueologia de Barcelona núm.1. Centre d'Arqueologia de la Ciutat, Institut de Cultura. Barcelona.

PI i ARIMON, A. (1854): *Barcelona antiga y moderna*, Volum I. Barcelona.

PLADEVALL, A. (1982): *Barcelona i el Barcelonès a Gran geografia comarcal de Catalunya. El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Volum 8. Obra dirigida per J. Carreras i Martí. Barcelona. Pàg.11-14.

PUJADES CAVALLERIA, J., (2006): *Balanç anual de l'activitat arqueològica a la ciutat*. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, Quarhis 02, MHCB, Barcelona, pp. 155-171.

PUJADES CAVALLERIA, J., (2008): *Balanç anual de l'activitat arqueològica a la ciutat*. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, Quarhis 04, MHCB, Barcelona, pp. 179-201.

RIBA i ARDERIU, O. (1993): "Assaig sobre la geomorfologia medieval de la ciutat vella de Barcelona" a *Actes del III Congrés d'Història de Barcelona*. Barcelona. Pàg.: 171-174.

SOBERÓN, M. (2006): Memòria de la intervenció arqueològica a la plaça de Pau Vila, 12-13b / Carrer del Dr. Aiguader, 1-27 / carrer de la Marquesa, 2-6. Barcelona. 096-06. Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/645>.

SOBERÓN, M. (2009): Memòria de la intervenció al Pla de Palau, Plaça de Pau Vila. Barcelona (Barcelonès).132/09. Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3277>.

SOBERÓN, M. (2009): Memòria de la intervenció arqueològica al Carrer Doctor Aiguader 1-21 de Barcelona (Barcelonès). Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3182>

SOBERÓN, M. (2011-12): Memòria de la intervenció arqueològica al Carrer Doctor Aiguader 15-23 de Barcelona (Barcelonès). Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.

<http://cartaarqueologica.bcn.cat/3312>

SOBERÓN, M. (2010): "El port Baixmedieval de la ciutat de Barcelona: una visió des de l'arqueologia. Escullera de 1477 i la troballa d'un vaixell tinglat". Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, Època II, 6. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. Pàg. 134-163.

SOBERÓN, M. (2011): Memòria de la intervenció a la plaça de Pau Vila. Barcelona (Barcelonès). 010/11 Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3468>.

SOBERÓN, M. (2012). "“ Que en ell stara segura la major nau del mon. Tràfic i evolució del port de Barcelona al segle XV". Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, Època II, 8. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. Pàg. 54-78.

SOBREQUÉS, J. (1992): *Història de Barcelona. Vol. IV. Segles XIV-XV.* Barcelona.

SOBREQUÉS, J. (1992): *Història de Barcelona. Vol. V. Segles XVI-XVII.* Barcelona.

SOLÉ, L. 1963. Ensayo de interpretación del cuaternario barcelonés. Dins de *Miscelánea Barcinonensia*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

TATJER, M. 1999. "El Pla de Palau". *Els barris de Barcelona. Vol. I.* Pàg. 61. Barcelona.

TELESE COMPTE, A. 1991. *La vaixella blava catalana de 1570 a 1670. Repertori, catalogació i proposta per a la seva nomenclatura. Investigació bibliogràfica sobre la pisa hispànica.* Barcelona.

TRIAY V. (2015): Memòria d'ela intervenció arqueològica al Pla de Palau 17.
Barcelona (Barcelonès). 084/15. Lliurat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia
de la Generalitat de Catalunya. Inèdit

Pàgines Web.

<http://cartaarqueologica.bcn.cat/>

<http://www.bcn.cat/guia/bcnpicc.html>

<http://www.icc.es/>

<http://www.bcn.es/urbanisme/>